

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ
"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent, Kır

Yard.Doç.Dr.Mehmet Arif ŞAHİNLİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Arş.Gör.Nazan ŞAHBAZ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Temmuz/July 2013, Cilt/Vol: 15, Sayı/Num: 3, Page: 29-46
ISSN: 1303-2860, DOI: 10.4026/1303-2860.2013.0230.x

Makalenin on-line kopyasına erişmek için / To reach the on-line copy of article:

<http://www.isguc.org/index.php?p=article&id=515&cilt=15&sayi=3&yil=2013>

Makale İçin İletişim/Correspondence to:

Yard.Doç.Dr.Arif Şahinli/ Email: arifsahinli@kmu.edu.tr

"İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı; belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşımına katkıda bulunmaktır.

"İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi'nde, 'Türkçe' ve 'İngilizce' olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır. "İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, ulusal ve uluslararası birçok indekste taranmaktadır. (Cabell's Directories, Ebsco Socindex, Index Islamicus, Index Copernicus International, Worldwide Political Science Abstracts, Sociological Abstract, Ulakbim Sosyal Bilimler Veritabanı, ASOS Index)

Editör / Editor in Chief

Aşkın Keser (Uludağ University)

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Şenol Baştürk (Uludağ University)

K.Ahmet Sevimli (Uludağ University)

Gözde Yılmaz (Marmara University)

Uygulama / Design

Yusuf Budak (Kocaeli University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr.Şenol Baştürk (Uludağ University)

Yrd.Doç.Dr.Zerrin Fırat (Uludağ University)

Doç.Dr.Aşkın Keser (Uludağ University)

Prof.Dr.Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)

Yrd.Doç.Dr.Ahmet Sevimli (Uludağ University)

Doç.Dr.Abdulkadir Şenkal (Kocaeli University)

Doç.Dr.Gözde Yılmaz (Marmara University)

Yrd.Doç.Dr.Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof.Dr.Ronald Burke (York University - Kanada)

Assoc.Prof.Dr.Glenn Dawes (James Cook University - Avustralya)

Prof.Dr.Jan Dul (Erasmus University - Hollanda)

Prof.Dr.Alev Efendioğlu (University of San Francisco - ABD)

Prof.Dr.Adrian Furnham (University College London - İngiltere)

Prof.Dr.Alan Geare (University of Otago - Yeni Zelanda)

Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University - Litvanya)

Prof.Dr.George Manning (Northern Kentucky University - ABD)

Prof.Dr.Mustafa Özbilgin (Brunel University - UK)

Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University - Avustralya)

Prof.Dr.Işık Urla Zeytinoğlu (McMaster University - Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof.Dr.Yusuf Alper (Uludağ University)

Prof.Dr.Veyssel Bozkurt (İstanbul University)

Prof.Dr.Toker Dereli (Işık University)

Prof.Dr.Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)

Prof.Dr.Ahmet Makal (Ankara University)

Prof.Dr.Süleyman Özdemir (İstanbul University)

Prof.Dr.Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)

Prof.Dr.Nadir Suğur (Anadolu University)

Prof.Dr.Nursel Telman (Maltepe University)

Prof.Dr.Cavide Uygur (İstanbul University)

Prof.Dr.Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)

Doç.Dr.Arzu Wasti (Sabancı University)

Tarandığı İndeksler / Indexes

ASOS INDEX

CABELL'S DIRECTORIES

EBSCO SOCINDEX

Index ISLAMICUS

Index COPERNICUS Int.

Sociological Abstract

ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veritabanı

Worldwide Political Science

Abstracts

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

The published contents in the articles cannot be used without being cited.

Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent, Kır

Yard.Doç.Dr.Mehmet Arif ŞAHİNLİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Arş.Gör.Nazan ŞAHBAZ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Potential of Child Labour: In Turkey, Urban, Rural

Abstract

Child labor is a major problem both Turkey and the less developed and developing countries. There are several reasons for the inclusion of children in the labor market. Poverty and the perspective of society to child are main causes of child labour. Other causes are high labor costs, children seen as cheap labor, some employers does not have enough awareness about the drawbacks of child labor, employers of small businesses to seek economic opportunities is not sufficient. In this study, using October 1994, October 1999 and in 2006 were the consequences of child labor survey made by Turkish Statistical Institute. Part of the study findings, taken into account the various indicators of child labor and these findings are interpreted.

Key Words: Child, Child Labour, Turkey, Urban, Rural

Özet

Çocuk işçiliği sadece Türkiye 'nin değil az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de önemli bir sorunudur. İşgücü piyasasında çocukların yer almasının çeşitli nedenleri söz konusudur. Başlıca nedenleri yoksulluk ve toplumun çocuğa bakış açısıdır. Ayrıca işgücü maliyetlerinin yüksek olması, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin çocuk istihdamının sakıncaları konusunda yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik imkânlarının yeterli olmaması işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerine neden olmaktadır. Bu çalışmada, Ekim 1994, Ekim 1999 ve 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu 'nun yapmış olduğu çocuk işgücü anketi sonuçlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında, çocuk işgücüne ait çeşitli göstergeler dikkate alınmış ve bulgular yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İşgücü, Türkiye, Kent, Kır

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (UN) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'sinin 1'inci maddesinde, 18 yaşından küçük herkes "çocuk" olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 15-24 yaş grubunu genç işçi, 15 yaşında çalışanları ise "çocuk işçi" veya "çalışan çocuklar" olarak tanımlamaktadır.

İş Kanunu'na göre, çocuğun çalışması ulusal ve uluslararası hukukta birçok şarta bağlanmıştır. Türkiye'de "15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır ancak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilir" denmiştir.

Çocuk işçiliği, çocuğun okul hayatından ve sosyal çevreden dışlanmasına neden olmakta, psikolojik ve fiziksel olarak çocuğa zarar vermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu yapısal sorunlar, yoksulluk, nüfus artış hızının yüksek olması ve eğitimde fırsat eşitsizliği gibi faktörler çocuğun çalışma hayatına atılmasına neden olmaktadır. İşgücü maliyetlerindeki yükseklik ve çocukların işverenler tarafından ucuz işgücü olarak görülmesi özellikle tarım sektöründe ve kalifiye işgücü gerektirmeyen sektörlerde çocuk işgücünün talep edilmesine neden olmaktadır.

Çocuk işçiliği sadece Türkiye'nin değil az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de önemli bir sorunudur. Söz konusu öneminden dolayı bu çalışmada öncelikli olarak çocuk işçiliğinin nedenlerine ve olumsuz etkilerine değinilmiş, daha sonra Türkiye'de çocuk işgücü potansiyeli değerlendirilmiştir.

Çocuk işgücüne yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmış çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

Marx (1867) çalışmasında, çocuk işgücü kullanımının nedenine kısaca değinmiş ve bu olguyu işgücü talebi kaynaklı olmak üzere tartışmıştır. Makineler kas gücünü vazgeçilmez olmaktan çıkardıkları ölçüde, adale gücü olmayan veya vücut gelişmesi tamamlanmamış ama esnek kas yapısı sahip olan işçiler işe

koşulacak araçlar haline gelmektedir. Bu nedenle makinelerin kapitalist tarzda kullanımının ilk sonucu, kadın ve çocuk emeği olmaktadır. Bu yedek işçi ve emek kaynağı bir süre sonra, işçi ailelerinin bütün üyelerini, yaş ve cinsiyet farkına bakmaksızın sermayenin egemenliği altına alarak ücretli işçi sayısını arttırmakta yararlanan bir araç haline gelmektedir. Kapitalist için çalışma zorunluluğu sadece çocukların oyun zamanlarına el koymakla kalmaz, ev içinde ailenin kendisi için özgürce harcanabilecek emeğe de el koymaktadır.

Marshall (1920) çalışmasında, çocuk işgücü kullanımının sanayi devriminden önce de var olduğunu kabul etmiştir. Ancak kötü koşullar altında aşırı çalışmadan kaynaklanan ahlaki ve fiziksel bozuklukların sanayi devriminden sonra doruğa ulaştığını belirtmiştir. Marshall'a göre "sermayeler içerisinde en değerli olanı insana yatırılmış olandır". Daha az okul inşa etmenin, inşa edilmemiş okulların öneminin kavranmamasını daha olası hale getireceğini, bunun da insanları daha az "yapabilir" kılacağını kurgulamıştır. Bu durumun tersini de dikkate alan Marshall, beşeri sermaye yatırımlarının dikkate alındığı durumda işçilerin kazançlarında meydana gelecek olan pozitif değişimlerin bir sonraki nesile (kuşağa) sağlanacak olan olanaklar üzerinden, olumlu yansıtacağını belirtmiştir.

Psacharopoulos (1997) çalışmasında, çalışan çocukların eğitim düzeylerini incelemiştir. Çalışmada, Bolivya ve Venezuela'nın hanehalkı anketlerini kullanmıştır. Çalışan çocukların toplam hanehalkı gelirine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Çocuğun çalışıyor olması çocuğun eğitim düzeyini yaklaşık iki yıl azaltmaktadır. Sınıf tekrarının Latin Amerika'da oldukça yaygın bir olgu olduğunu ve bu durumun çocuk işçiliği ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Hazan ve Berdugo (2002) çalışmalarında, kalkınma sürecinde çocuk işçiliğinin gelişimini, doğurganlığı ve beşeri sermayeyi araştırmışlardır. Kalkınmanın ilk evrelerinde, az gelişmişlik tuzağında çocuk emeğinin yoğun, doğurganlığın yüksek ve kişi başına

hasılanın düşük düzeylerde olduğunu ifade etmişlerdir. Teknolojik ilerlemeyle birlikte, çocuk ile yetişkin ücretleri arasındaki farkın arttığını ve çocuğun işgücüne dahil edilmesinden elde edilen faydanın azaldığını belirtmişlerdir. Gelişmenin ileri aşamalarında ise ekonominin çocuk istihdamının ortadan kalktığı ve doğurganlığın düşük olduğu bir duruma yöneldiğini tartışmışlardır. Çocuk istihdamının yasaklanmasının bu süreci hızlandırdığını ve bir Pareto dengesine ulaşmada yardımcı olduğu ileri sürülmüştür.

Dayıoğlu (2005) çalışmasında, eğitim ile işgücüne katılım arasındaki negatif ilişkiyi tartışmıştır. 1994 ve 1999 yılları için elde edilmiş veri aracılığı ile çocuğun eğitime katılımı ile işgücüne katılım kararı arasındaki ters yönlü ilişki incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı yıllar arasında önemli bir yapısal farklılık olduğunu belirtmiştir. Dayıoğlu'na (2005) göre, bu önemli fark zorunlu eğitimin söz konusu yıllar arasında denk düşen 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesidir. Zorunlu eğitim süresindeki bu artış, eğitime katılımı yükselttiğini ve bu iyileşmenin çocuk istihdamına karşı mücadelede önemli bir başarı olduğunu belirtmiştir ve çalışmasında bu iyileşmenin boyutunu ve derinliğini analiz etmiştir.

Guarcello, Mealli ve Rosati (2010) çalışmalarında, Guatemala'ya ait bir veri seti üzerinden şokların ve kredi kullanma üzerindeki kısıtların çocuk işgücü arzı ve eğitime katılım üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları kredi kısıtlamalarının eğitime ve çocuk işgücüne katılımda önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, şoklara maruz kalmanın da hanehalkı kararlarını etkilediğini ve çocuğu işgücü piyasasına ittiğini tespit etmiş ve sigortanın ise okula katılımı artırıp işgücüne katılımı azalttığını vurgulamışlardır.

Çalışmanın ilk bölümünde çocuk işçiliği kavramına değinilmiş, ikinci bölümünde çocuk işçiliğinin nedenleri ele alınmış, üçüncü bölümde veri seti ve yöntem hakkında bilgi verilmiş, dördüncü bölümde çalışmanın bulguları üzerinde durulmuş ve son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Çocuk İşçiliği Kavramı

Her yıl 12 Haziran günü "Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü" olarak anılmaktadır. "Çalışan çocuk" kavramı, farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamları kapsamaktadır. Çalışan çocuk tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye değişiklik görülmektedir. Genel yaklaşım, hayatını kazanmak veya aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma hayatında yer alan 18 yaşın altındaki bireylerin "çalışan çocuk" ya da "çocuk işçi" olarak nitelendirilmesi yönündedir (Fidan, 2004).

Çocuk istihdamı, çocuğun çocukluk dönemi faaliyetlerini, potansiyelini ve saygınlığını kısıtlayan ve çocuğun fiziksel ve zihinsel (mental) gelişimine zarar veren iş olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2010). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk istihdamını "çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş" olarak tanımlamıştır.

2. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri ve Olumsuz Etkileri

Çocuk ve genç işgücünün işçi statüsü altında, ücretli olarak ve yaygın bir biçimde kullanılmasında, Sanayi Devrimi önemli rol oynamıştır. Teknolojinin üretim sürecini kolaylaştıran yönde gelişimi, yetişkin işgücüne göre daha düşük ücret düzeylerinde çalıştırılabilmeleri, daha uysal ve kolay yönetilir bulunmaları ve aileleri tüm üyeleriyle çalışmak zorunda bırakan ağır ekonomik koşullar, çocuk ve genç işgücünün kentsel alanda, özellikle de sanayide yoğun biçimde kullanılmasına yol açmıştır (Altan, 2000: 296).

Çocuk işçiliği problemi büyük oranda ülkelerin içinde bulunduğu yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Çocukların çalışma yaşamında var olmasının en temel nedenlerinden biri yoksulluktur. Aileler gelir düzeyleri düşük olduğu için çocuğun kazandığı paraya ihtiyaç duymaktadır. Sanayileşme sürecini tamamlayamamış, nüfus artış hızı yüksek ve nüfus yapısı genç olan

ülkelerde ailelerin eğitime yaklaşımı çoğunlukla fakirliğin zorlayıcı baskısı altında kalmaktadır (TİSK, 2010). Göç, bozuk gelir dağılımı, yetersiz eğitim, eğitimde fırsat eşitsizliği, nüfus artışı, işsizlik, yoksulluk, yetişkinlerin işsizliği, mevzuatın eksikliği ve etkin uygulanamaması, işverenlerin çocuk işgücü talebi, ücretsiz aile işçiliği ve tarımda istihdam çocuk işçiliğini belirleyen temel unsurlar olarak sıralanmaktadır (Gülçubuk, 2012: 79).

Geleneksel bakış açısı çocuk işçiliğinin nedenleri arasında yer almaktadır. Ülkemizde özellikle kırsal alanlarda geleneksel yaşam biçimi içinde çocuklar, tarım sektöründe aileleriyle birlikte çalışmaktadır. Tarım toplumunda çocuk işçiliği normal karşılanmakta, bazen de gerekli görülmektedir. Kentlerde eğitim masraflarının yüksekliği ya da eğitilmiş işgücünde yaşanan işsizlik, aileleri, çocuklarını meslek edinmeleri için çalıştırmaya yöneltmektedir. İşgücü maliyetlerindeki yükseklik, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin çocuk istihdamının sakıncaları konusunda yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik imkânlarının yeterli olmaması işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerine neden olmaktadır (ÇSGB, 2005).

Çocuk işçiliği sadece Türkiye'nin değil az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de sorunları arasında yer almaktadır. Milyonlarca çocuk; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla veya yasa dışı yollarla uluslararası normlara uygun olmayan koşullarda istihdam edilmektedir. Çocuk işçiliği sorunu ülkelerin nüfus, eğitim düzeyi, ekonomik gelişme, istihdam ve genel kalkınma düzeyleriyle yakından ilgilidir (Gülçubuk, 2012: 77).

Çocukların çalıştırılması, onların haklarını elinden alan bir davranış olarak ifade edilmektedir. Çocuk işçiliği, önemli sonuçlarının uzun vadede ortaya çıktığı bir problem olarak nitelendirilmektedir. Çocuk işçiliği, hem makro hem de mikro seviyede, gelecekte oluşabilecek farklı sorunların potansiyel kaynağını da ortaya koymaktadır. Genel ve mesleki eğitimden yoksun olarak, niteliksiz bir şekilde, ucuz ve emirlere itaat ettiği için çocuk işgücü istihdam

etme politikası, gelecekte hem işletmeler hem de ülkeler için geri dönüşümü olmayan bir hata olarak gözükmektedir. Zaten kıt olan yetişmiş insan kaynağı bu şekilde, niteliksiz ve kıt olarak daha az bulunur bir sermaye olacaktır (Çöpoğlu, 2001). Çocuk istihdamının önlenmesi önemli sosyal politikalar gerektirmektedir. Öyle ki, sadece işletmelere yaptırım uygulamak yetersiz kalmakta, çocukların çalışma zorunluluğunu ortadan da kaldırmak gerekmektedir. Dolayısıyla ülkemiz de dahil olmak üzere bu konuda sorun yaşayan tüm devletlerin çift yönlü bir politika uygulaması gerekmektedir (Kavi, 2006: 276).

Çalışma yaşamı çocuk üzerinde fiziksel, ruhsal, toplumsal ve ahlaki yönden olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bunların en gözle görülebileni fiziksel etkilerdir. Ağır fiziksel güçle yapılan bedensel çalışmalar çocuğun biyolojik gelişimini geriletirerek bedeninde kalıcı hasarlara neden olmaktadır. Çocukların olumsuz koşullar altında çalışması, onların psikolojik gelişmelerine de zarar vermektedir (Tekin, 2010). 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "Çocuk Hakları Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Bunun hemen ardından 1990 yılının Eylül ayında New York'da 71 ülkenin katılımıyla "Dünya Çocuk Zirvesi" gerçekleştirilmiş ve bu zirvede her çocuğa daha iyi bir gelecek sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayınlanmıştır. Bu hedeflerden bir tanesi de özellikle güç koşullardaki çocukların korunması olarak belirtilmiştir (ÇSGB, 2006).

3. Veri ve Yöntem

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Onüçüncü Çalışma İstatistikçileri Konferansında benimsenen temel tanım ve kavramların kullanıldığı Hanehalkı İşgücü Anketleri, Ekim 1988'den itibaren düzenli olarak uygulanmaktadır. Ayrıca, zaman zaman işgücü anketlerinin kapsamına giren çeşitli konularda ilave bilgi derlemek amacıyla ek soru formları geliştirilerek Hanehalkı İşgücü Anketleri ile birlikte modüler anketler de gerçekleştirilmektedir.

Bu şekilde Hanehalkı İşgücü Anketine ilave bir modül olarak, ilki Ekim 1994 ikincisi ise Ekim 1999'da uygulanan Çocuk İşgücü Anketi ILO ile Türkiye İstatistik Kurumu arasında imzalanan projeler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu konuda güncel veriye duyulan ihtiyaç nedeniyle, 2006 yılında Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) çerçevesinde, ILO ile TÜİK arasında imzalanan yeni bir proje kapsamında Çocuk İşgücü Anketi, önceki uygulamalarda olduğu gibi Hanehalkı İşgücü Anketi ile birlikte Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanmıştır. 2006 yılında uygulanan araştırma sonuçları dönem ortası nüfus projeksiyonları (15 Kasım) esas alınarak ağırlıklandırılmıştır.

Çocuk İşgücü Anketi'nin amacı; Türkiye'de çalışan çocuklar konusunda ulusal bir veri oluşturmak ve çalışan çocukların hangi sektörlerde ve hangi çalışma koşullarında çalıştıklarını; sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla bilgi derlemektedir. Çocuk işgücü anketleri örnek hacmi aşağıda verilmiştir.

Kurumsal olmayan sivil nüfus: Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla ya da orduvinde ikamet edenler dışında kalan nüfus olarak tanımlanmıştır.

Çalışma çağındaki nüfus: Çocuk işgücü araştırmasında çalışma çağındaki nüfus 6 ve daha yukarı yaşta kişiler şeklinde tanımlanmıştır.

Çocuk: Ankette 6-17 yaş arası fertler çocuk olarak tanımlanmıştır.

Ekonomik işlerde çalışan (istihdam edilen): Bu anket için, aşağıda yer alan işbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dahil olan 6-17 yaş grubundaki tüm nüfus şeklinde tanımlanmıştır.

İşbaşında olanlar: Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler olarak ifade edilmiştir.

İşbaşında olmayanlar: İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli

nedenlerle (hastalık, tatil, izin vb) işinin başında olmayanlar istihdamda kabul edilmektedir.

Üretici kooperatifi üyeleri ile mesleki bilgilerini artırmak amacıyla belirli bir menfaat (aynı ya da nakdi gelir, sosyal güvence, yol parası, cep harçlığı vb.) karşılığında çalışanlar (çırak, stajyer vb.) da istihdamda kabul edilmektedirler.

İstihdam oranı: İstihdam edilenlerin, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oran olarak belirtilmiştir.

Ev işlerinde çalışanlar: Ekonomik bir faaliyette bulunmayan ve referans dönemi içinde ailesine ev işlerinde (süresi ne olursa olsun, çamaşır veya bulaşık yıkama, kardeşleri veya diğer aile fertlerinin bakımı ile ilgilenme, yemek pişirme, evin içini ve dışını temizleme, alışverişe gitme vb) yardımcı olanlar bu kapsamda alınmıştır.

Okula devam eden: Herhangi bir örgün eğitim kurumuna (ilköğretim veya lise) devam edenler, okula devam ediyor olarak tanımlanmıştır.

Kentsel kesim: 20 001 ve daha fazla nüfuslu yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır.

Kırsal kesim: 20 000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır.

Referans dönemi: Ekim, Kasım ve Aralık aylarının Pazartesi ile başlayıp, Pazar ile biten ilk haftası referans dönemi olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2012).

4. Bulgular

Bu çalışmada, Ekim 1994, Ekim 1999 ve 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu'nun yapmış olduğu çocuk işgücü anketi sonuçlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında, çocuk işgücüne ait çeşitli göstergeler esas alınmıştır. Bu bağlamda, esas alınan göstergeler Türkiye, kent ve kır ayrımında şu şekilde sıralanmıştır:

1. Yaş grubu ve cinsiyete göre kurumsal olmayan nüfus ve istihdam
2. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre çocuklar

3. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam eden çocuklar

4. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam etmeyen çocuklar

5. Yaş grubu, cinsiyet ve işteki duruma göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar

6. Yaş grubu, cinsiyet ve sektöre göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar.

Yaş grubu ve cinsiyete göre kurumsal olmayan nüfus ve istihdam Türkiye bazında verilmiştir. Buna göre, kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de 10.945.000 kişi iken, 2006 yılında 12.478.000 kişiye yükselmiştir. Ancak aynı döneme göre istihdam oranları

%8.8'den %2.6'ya düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de erkeklerde 5.584.000 kişiden 6.286.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %10.2'den %3.3'e gerilemiştir. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de kadınlarda 5.361.000 kişiden 6.192.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %7.3'den %1.8'e düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-17 ve 6-14 yaş gruplarında artış gösterirken, 15-17 yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam oranlarında 6-17 ve 6-14 yaş gruplarında yaklaşık 3 kat azalma görülmüş olmasına rağmen 15-17 yaş grubunda yaklaşık 2 kat oranında azalma görülmüştür (Tablo 1).

Yaş grubu ve cinsiyet	Kurumsal olmayan nüfus			İstihdam			İstihdam oranı (%)		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
Toplam									
Toplam	59 736	65 422	72 958	20 984	22 124	22 963	35,1	33,8	31,5
6-17	14 968	15 822	16 264	2 270	1 630	958	15,2	10,3	5,9
6-14	10 945	11 939	12 478	958	609	320	8,8	5,1	2,6
15-17	4 023	3 883	3 786	1 312	1 021	638	32,6	26,3	16,9
Erkek									
Toplam	29 846	32 671	36 379	14 992	16 005	17 011	50,2	49,0	46,8
6-17	7 628	8 022	8 192	1 372	955	632	18,0	11,9	7,7
6-14	5 584	6 054	6 286	567	340	207	10,2	5,6	3,3
15-17	2 044	1 968	1 906	805	615	425	39,4	31,3	22,3
Kadın									
Toplam	29 890	32 751	36 579	5 992	6 119	5 952	20,0	18,7	16,3
6-17	7 340	7 800	8 072	898	675	326	12,2	8,7	4,0
6-14	5 361	5 885	6 192	391	269	113	7,3	4,6	1,8
15-17	1 979	1 915	1 880	507	406	213	25,6	21,2	11,3

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu ve cinsiyete göre kurumsal olmayan nüfus ve istihdam kent bazında verilmiştir. Buna göre, kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de 5.761.000 kişi iken, 2006 yılında 7.502.000 kişiye yükselmiştir. Ancak aynı döneme göre istihdam oranları %3.2'den %1.5'e düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim

1994'de erkeklerde 2.917.000 kişiden 3.831.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %4.8'den %2.2'e gerilemiştir. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de kadınlarda 2.844.000 kişiden 3.671.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %1.5'den %0.8'e düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-17, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında artış göstermiştir. İstihdam

oranlarında ise, 6-17, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında yaklaşık 2 kat azalma görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Yaş grubu ve cinsiyete göre kurumsal olmayan nüfus ve istihdam (KENT) (000)									
Yaş grubu ve cinsiyet	Kurumsal olmayan nüfus			İstihdam			İstihdam oranı (%)		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
Toplam									
Toplam	32 978	38 188	45 769	9 516	10 778	13 474	28,9	28,2	29,4
6-17	7 858	9 011	9 901	609	478	457	7,8	5,3	4,6
6-14	5 761	6 730	7 502	185	109	116	3,2	1,6	1,5
15-17	2 097	2 281	2 399	424	369	341	20,2	16,2	14,2
Erkek									
Toplam	16 573	19 152	23 062	7 883	8 806	10 635	47,6	46,0	46,1
6-17	4 021	4 586	5 099	478	362	337	11,9	7,9	6,6
6-14	2 917	3 386	3 831	141	81	85	4,8	2,4	2,2
15-17	1 104	1 200	1 268	337	281	252	30,5	23,4	19,9
Kadın									
Toplam	16 405	19 036	22 707	1 633	1 972	2 839	10,0	10,4	12,5
6-17	3 837	4 425	4 802	131	116	120	3,4	2,6	2,5
6-14	2 844	3 344	3 671	44	28	31	1,5	0,8	0,8
15-17	993	1 081	1 131	87	88	89	8,8	8,1	7,9

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu ve cinsiyete göre kurumsal olmayan nüfus ve istihdam kır bazında verilmiştir. Buna göre, kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de 5.184.000 kişi iken, 2006 yılında 4.976.000 kişiye düşmüştür. Aynı döneme göre istihdam oranları %14.9'dan %4.1'e düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de erkeklerde 2.667.000 kişiden 2.456.000 kişiye düşerken, istihdam oranları %16.0'dan %5.0'a gerilemiştir. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de kadınlarda 2.517.000 kişiden

2.520.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %13.7'den %3.3'e düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-17, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam oranlarında ise 6-17, 6-14 yaş gruplarında yaklaşık 3 kat azalma görülürken, 15-17 yaş grubunda yaklaşık 2 kat azalma görülmüştür (Tablo 3).

Yaş grubu ve cinsiyet	Kurumsal olmayan nüfus			İstihdam			İstihdam oranı (%)		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
Toplam									
Toplam	26 758	27 235	27 190	11 468	11 337	9 491	42,9	41,6	34,9
6-17	7 110	6 811	6 363	1 658	1 152	502	23,3	16,9	7,9
6-14	5 184	5 209	4 976	772	500	205	14,9	9,6	4,1
15-17	1 926	1 602	1 387	886	652	297	46,0	40,7	21,4
Erkek									
Toplam	13 273	13 519	13 319	7 109	7 199	6 375	53,6	53,3	47,9
6-17	3 607	3 436	3 094	893	593	296	24,8	17,3	9,6
6-14	2 667	2 668	2 456	426	259	123	16,0	9,7	5,0
15-17	940	768	638	467	334	173	49,7	43,5	27,1
Kadın									
Toplam	13 485	13 716	13 871	4 359	4 138	3 116	32,3	30,2	22,5
6-17	3 503	3 375	3 269	765	559	206	21,8	16,6	6,3
6-14	2 517	2 541	2 520	346	241	82	13,7	9,5	3,3
15-17	986	834	749	419	318	124	42,5	38,1	16,6

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre çocuklar Türkiye, kent ve kırsal bazında verilmiştir. Yaş gruplarında yer alan çocuklar üç kategoride yani istihdam edilme, ev işlerinde çalışan ve çalışmayan şeklinde incelenmiştir. Buna göre, Türkiye’de 6-14 yaş grubundaki çocuk sayısı Ekim 1994’de 10.945.000 kişi iken, 2006 yılında 12.477.000 kişidir. 2006 yılında, bu grupta yer alan çocuklardan 320.000’i istihdam edilmiş, 4.883.000’ü ev işlerinde çalışmış ve 7.274.000’ise çalışmamıştır. Kent bazında, 6-14 yaş grubundaki çocuk sayısı Ekim 1994’de 5.761.000 kişi iken, 2006 yılında 7.500.000 kişidir. 2006 yılında, bu grupta yer alan çocuklardan 115.000’i istihdam edilmiş, 3.160.000’i ev işlerinde çalışmış ve 4.225.000’i ise çalışmamıştır. Kırsal bazında

durum ise, 6-14 yaş grubundaki çocuk sayısı Ekim 1994’de 5.184.000 kişi iken, 2006 yılında 4.976.000 kişidir. 2006 yılında, bu grupta yer alan çocuklardan 204.000’i istihdam edilmiş, 1.722.000’i ev işlerinde çalışmış ve 3.050.000’i ise çalışmamıştır. Genel olarak, 6-14 yaş grubunda Türkiye ve kent bazında çocuk sayısında artış mevcutken, kırsal bazında azalış söz konusu olmuştur. 15-17 yaş grubunda çocuk sayısında Türkiye ve kırsal bazında artış gözlenirken, kent bazında artış gözlenmiştir. Tüm yaş gruplarında istihdam edilen çocuk sayısında düşüş mevcutken, ev işlerinde çalışan çocuk sayısında yükseliş mevcuttur. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında azalış söz konusu olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre çocuklar (000)

Yaş grubu ve cinsiyet	Çocuk sayısı			İstihdam edilen			Evişlerinde çalışan			Çalışmayan		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
TÜRKİYE												
Toplam												
Toplam	14 968	15 821	16 264	2 270	1 630	958	-	4 470	7 004	-	9 722	8 305
6-14	10 945	11 938	12 477	958	608	320	2 679	3 086	4 883	7 308	8 244	7 274
15-17	4 023	3 883	3 786	1 311	1 021	638	-	1 384	2 120	-	1 478	1 028
Erkek												
Toplam	7 628	8 021	8 192	1 372	954	632	-	1 208	2 714	-	5 859	4 846
6-14	5 584	6 054	6 286	567	339	207	883	934	1 979	4 134	4 780	4 100
15-17	2 044	1 968	1 906	805	615	425	-	274	735	-	1 079	746
Kadın												
Toplam	7 340	7 800	8 071	898	676	326	-	3 261	4 289	-	3 863	3 456
6-14	5 361	5 885	6 191	390	269	113	1 796	2 151	2 904	3 174	3 464	3 174
15-17	1 979	1 915	1 880	506	407	213	-	1 110	1 385	-	398	282
KENT												
Toplam												
Toplam	7 858	9 010	9 902	610	478	456	-	2 846	4 524	-	5 686	4 922
6-14	5 761	6 729	7 500	185	109	115	1 507	1 923	3 160	4 068	4 698	4 225
15-17	2 097	2 280	2 402	424	369	341	-	923	1 364	-	988	697
Erkek												
Toplam	4 021	4 585	5 100	479	361	336	-	869	1 887	-	3 353	2 877
6-14	2 917	3 386	3 830	141	81	84	496	665	1 361	2 280	2 642	2 385
15-17	1 104	1 200	1 270	338	281	252	-	207	526	-	712	492
Kadın												
Toplam	3 837	4 425	4 802	132	116	120	-	1 976	2 637	-	2 332	2 045
6-14	2 844	3 344	3 670	44	28	31	1 011	1 259	1 799	1 789	2 056	1 840
15-17	993	1 081	1 132	88	88	89	-	717	838	-	277	205
KIR												
Toplam												
Toplam	7 110	6 812	6 364	1 659	1 151	501	-	1 624	2 480	-	4 056	3 383
6-14	5 184	5 209	4 976	772	499	204	1 171	1 163	1 722	3 240	3 547	3 050
15-17	1 926	1 602	1 388	887	652	297	-	461	758	-	489	333
Erkek												
Toplam	3 607	3 436	3 095	893	592	296	-	338	828	-	2 506	1 971
6-14	2 667	2 668	2 457	426	259	123	387	272	618	1 854	2 139	1 716
15-17	940	768	638	467	333	173	-	67	210	-	367	255
Kadın												
Toplam	3 503	3 375	3 269	765	559	205	-	1 286	1 652	-	1 550	1 412
6-14	2 517	2 541	2 519	346	240	81	785	891	1 104	1 385	1 409	1 334
15-17	986	834	750	420	319	124	-	393	548	-	122	78

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam eden çocuklar Türkiye, kent ve kır ayrımında incelenmiştir. Okula devam eden çocukların bir kısmı istihdam grubunda, bir kısmı ise ev işlerinde çalışan ve çalışmayan grubunda yer almaktadır. Türkiye’de 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocuk sayısı Ekim 1994’de 9.478.000 kişi iken, 2006 yılında 11.532.000 kişidir. 2006 yılında, 6-14 yaş grubunda okula devam çocukların 196.000’i istihdam edilirken, 4.561.000’i ev işlerinde çalışmış ve 6.775.000 kişi ise çalışmamıştır. Türkiye’de okula devam eden çocukların sayısı tüm yaş gruplarında artış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir azalış söz konusu iken, erkeklerde 15-17 yaş grubunda artış söz konusu olmuştur. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında neredeyse 2 katına

yakın artışlar meydana gelmiştir. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında azalma söz konusu olmuştur (Tablo 5).

Kent bazında 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocuk sayısı Ekim 1994’de 5.226.000 kişi iken, 2006 yılında 7.041.000 kişidir. 2006 yılında, 6-14 yaş grubunda okula devam çocukların 62.000’i istihdam edilirken, 3.033.000’ü ev işlerinde çalışmış ve 3.946.000 kişi ise çalışmamıştır. Kent ayrımında okula devam eden çocukların sayısı tüm yaş gruplarında artış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir artış söz konusu olmuştur. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında neredeyse 3 katına yakın artışlar meydana gelmiştir. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında

genel olarak bir artış söz konusu olmuştur (Tablo 5).

Kır bazında 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocuk sayısı Ekim 1994'de 4.253.000 kişi iken, 2006 yılında 4.491.000 kişidir. 2006 yılında, 6-14 yaş grubunda okula devam çocukların 134.000'i istihdam edilirken, 1.528.000'i ev işlerinde çalışmış ve 2.829.000 kişi ise çalışmamıştır. Kır ayrımında okula devam eden

çocukların sayısı toplamda ve kadınlarda artış gösterirken erkeklerde azalış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir azalış gerçekleşmiştir. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında neredeyse 2 katına yakın artışlar meydana gelmiştir. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında genel olarak bir azalış söz konusu olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam eden çocuklar (000)

Yaş grubu ve cinsiyet	Okula devam eden çocuk sayısı			İstihdam edilen			Ev işlerinde çalışan			Çalışmayan		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım - Aralık)
TÜRKİYE												
Toplam												
Toplam	11 279	12 526	13 772	477	389	302	2 197	3 391	5 896	-	8 746	7 574
6-14	9 478	10 493	11 532	374	276	196	2 197	2 650	4 561	6 908	7 567	6 775
15-17	1 801	2 032	2 240	103	112	106	-	741	1 335	-	1 179	799
Erkek												
Toplam	6 120	6 686	7 166	309	244	220	844	1 135	2 529	-	5 307	4 417
6-14	5 011	5 509	5 917	237	167	138	844	892	1 939	3 930	4 450	3 840
15-17	1 109	1 177	1 249	72	77	82	-	243	590	-	857	577
Kadın												
Toplam	5 159	5 839	6 606	168	145	82	1 353	2 255	3 367	-	3 439	3 157
6-14	4 468	4 983	5 615	136	109	58	1 353	1 757	2 622	2 978	3 117	2 935
15-17	692	855	991	31	36	24	-	498	745	-	321	222
KENT												
Toplam												
Toplam	6 400	7 438	8 636	66	49	129	1 296	2 236	3 997	-	5 153	4 510
6-14	5 226	6 036	7 041	40	16	62	1 296	1 692	3 033	3 889	4 328	3 946
15-17	1 174	1 402	1 595	25	33	67	-	544	964	-	825	564
Erkek												
Toplam	3 392	3 906	4 504	57	38	103	480	822	1 772	-	3 046	2 629
6-14	2 700	3 117	3 621	34	14	52	480	638	1 338	2 186	2 465	2 231
15-17	692	790	883	23	24	51	-	185	434	-	581	398
Kadın												
Toplam	3 008	3 531	4 132	9	11	26	816	1 414	2 225	-	2 106	1 881
6-14	2 526	2 919	3 420	6	2	10	816	1 054	1 695	1 703	1 863	1 715
15-17	482	613	712	3	9	16	-	360	530	-	244	166
KIR												
Toplam												
Toplam	4 879	5 087	5 137	411	339	173	900	1 155	1 900	-	3 593	3 064
6-14	4 253	4 457	4 491	333	260	134	900	958	1 528	3 019	3 239	2 829
15-17	626	630	646	78	79	39	-	197	372	-	354	235
Erkek												
Toplam	2 728	2 779	2 662	252	205	117	364	313	757	-	2 261	1 788
6-14	2 311	2 393	2 296	203	153	86	364	255	601	1 744	1 985	1 609
15-17	417	386	366	49	52	31	-	58	156	-	276	179
Kadın												
Toplam	2 152	2 308	2 475	158	134	56	537	842	1 143	-	1 332	1 276
6-14	1 942	2 062	2 195	130	104	48	537	703	927	1 275	1 255	1 220
15-17	210	243	280	29	27	8	-	138	216	-	78	56

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam etmeyen çocuklar Türkiye, kent ve kır ayrımında incelenmiştir. Okula

devam etmeyen çocukların bir kısmı istihdam grubunda, bir kısmı ise ev işlerinde çalışan ve çalışmayan grubunda yer almaktadır.

Türkiye’de 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocuk sayısı Ekim 1994’de 1.467.000 kişi iken, 2006 yılında 945.000 kişidir. 2006 yılında, 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların 124.000’i istihdam edilirken, 322.000’i ev işlerinde çalışmış ve 499.000 kişi ise çalışmamıştır. Türkiye’de okula devam etmeyen çocukların sayısı tüm yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir azalış söz konusu olmuştur. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında toplamda 6–14 yaş grubunda, kadınlarda toplam ve 6–14 yaş grubunda azalış mevcut iken diğer tüm gruplarda artış mevcuttur. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında azalma gerçekleşmiştir (Tablo 6).

Kent bazında 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocuk sayısı Ekim 1994’de 536.000 kişi iken, 2006 yılında 459.000 kişidir. 2006 yılında, 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların 53.000’i istihdam edilirken, 127.000’i ev işlerinde çalışmış ve 279.000 kişi ise çalışmamıştır. Kent ayrımında okula devam etmeyen çocukların sayısı tüm yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda toplamda 15–17 yaş grubunda, erkekler toplamında ve 15–17 yaş grubu erkeklerde artış mevcutken diğer tüm gruplarda azalış mevcuttur (Tablo 6).

Kır bazında 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocuk sayısı Ekim 1994’de 931.000 kişi iken, 2006 yılında 485.000 kişidir. 2006 yılında, 6–14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların 70.000’i istihdam edilirken, 194.000’i ev işlerinde çalışmış ve 221.000 kişi ise çalışmamıştır. Kırdaki okula devam etmeyen çocukların sayısı tüm yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir azalış söz konusu olmuştur. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında 6–14 yaş grubunda toplamda, erkek ve kadınlarda azalış mevcut iken diğer yaş gruplarındaki çocukların sayısında artış mevcuttur (Tablo 6).

Yaş grubu, cinsiyet ve işteki duruma göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar Türkiye, kent ve kır ayrımında incelenmiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar ücretli veya yevmiyeli, kendi hesabına veya işveren ve ücretsiz aile işçisi kategorilerinde incelenmiştir.

Türkiye’de ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994’de 2.270.000 kişi iken, 2006 yılında 959.000 kişiye gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların cinsiyet ve yaş gruplarında yıllara göre genel olarak bir düşüş trendi mevcuttur. Neredeyse çalışan çocukların sayısı yarı yarıya azalma göstermiştir. Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan çocukların cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında, kadınların toplamında ve 15–17 yaş grubunda bir artış söz konusu iken diğer gruplarda bir azalış söz konusudur. Kendi hesabına veya işveren grubunda sadece 6–14 yaş grubunda yer alan kadınların sayısında bir artış mevcutken, diğer yaş gruplarında ve toplam sayılarda azalış mevcuttur. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocukların sayısında ise genel olarak bir azalış trendi görülmüştür (Tablo 7).

Kentlerde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994’de 611.000 kişi iken, 2006 yılında 457.000 kişiye gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların cinsiyet ve yaş gruplarında yıllara göre genel olarak bir düşüş trendi mevcut iken, 15–17 yaş grubunda yer alan kadınların sayısında bir artış mevcuttur. Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan çocukların cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında, kadınların toplam sayısında ve 15–17 yaş grubunda artış görülürken, diğer tüm gruplarda azalış görülmüştür. Kendi hesabına veya işveren grubunda tüm gruplarda ciddi derecede azalma ortaya çıkmış olup, bu azalmalar neredeyse 2 katına yakın olarak görülmüştür. Ancak, 6–14 yaş grubunda kendi hesabına veya işveren olarak kadınların sayısında 2 katına varan artış izlenmiştir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocukların sayısında yıllara göre önemli derecede düşüşler görülürken, 6–14 yaş grubunda yer alan erkeklerin sayısında Ekim 1999’da 5 katına düşmüş daha sonra 2006 yılında Ekim 1994 seviyesini az bir farkla geçmiştir (Tablo 7).

Kırlarda ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994’de 1.660.000 kişi iken, 2006 yılında 502.000 kişiye gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların cinsiyet ve yaş gruplarında yıllara göre genel olarak 3.5 katına yakın bir düşüş mevcuttur.

Tablo 6. Yaş grubu, cinsiyet ve çalışma durumuna göre okula devam etmeyen çocuklar (000)

Yaş grubu ve cinsiyet	Okula devam etmeyen çocuk sayısı			İstihdam edilen			Ev işlerinde			Çalışmayan		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
TÜRKİYE												
Toplam												
Toplam	3 689	3 296	2 491	1 793	1 241	656	-	1 079	1 107	-	976	728
6-14	1 467	1 445	945	584	332	124	482	436	322	400	677	499
15-17	2 222	1 851	1 546	1 208	909	532	-	643	785	-	299	229
Erkek												
Toplam	1 509	1 335	1 026	1 063	710	412	-	73	185	-	552	429
6-14	573	544	369	330	172	69	39	42	40	204	330	260
15-17	935	791	657	733	538	343	-	31	145	-	222	169
Kadın												
Toplam	2 181	1 961	1 465	730	531	244	-	1 006	922	-	424	299
6-14	894	901	576	254	160	55	443	394	282	196	347	239
15-17	1 287	1 060	889	475	371	189	-	612	640	-	77	60
KENT												
Toplam												
Toplam	1 458	1 572	1 266	544	429	327	-	610	527	-	533	412
6-14	536	694	459	145	93	53	211	231	127	179	370	279
15-17	922	878	807	399	336	274	-	379	400	-	163	133
Erkek												
Toplam	629	677	596	422	323	233	-	47	115	-	307	248
6-14	218	269	209	107	67	32	16	25	23	94	177	154
15-17	412	410	387	315	257	201	-	22	92	-	131	94
Kadın												
Toplam	829	893	670	123	105	94	-	562	412	-	226	164
6-14	318	424	250	38	26	21	195	205	104	86	193	125
15-17	511	469	420	85	79	73	-	357	308	-	33	39
KIR												
Toplam												
Toplam	2 231	1 724	1 227	1 248	812	328	-	469	580	-	443	319
6-14	931	752	485	439	239	70	271	205	194	221	308	221
15-17	1 300	972	742	809	573	258	-	264	386	-	135	98
Erkek												
Toplam	879	657	433	641	387	179	-	25	71	-	245	183
6-14	356	277	161	223	106	37	23	17	17	110	154	107
15-17	524	381	272	418	281	142	-	9	54	-	91	76
Kadın												
Toplam	1 351	1 067	794	607	425	149	-	444	509	-	198	136
6-14	575	475	324	216	133	33	248	188	177	110	154	114
15-17	776	591	470	391	292	116	-	255	332	-	44	22

Kaynak: TÜİK, 2012

Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan çocukların cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında, toplam ve erkeklerde bir azalış trendi gözlenirken, kadınlarda bir yükseliş trendi mevcuttur. Ancak, ücretli veya yevmiyeli çalışan kadınların sayısında Ekim 1994'e göre Ekim 1999'da bir artış, 2006 yılında ise Ekim 1999'a göre bir azalış trendi izlenmiştir. Kendi

hesabına veya işveren grubunda toplamda 6-14 yaş grubunda ve erkeklerde 6-14 yaş grubunda çalışan çocuklarda artış söz konusu iken, diğer tüm gruplarda azalış görülmüştür. Ancak, Kendi hesabına veya işveren grubunda toplamda 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'e göre Ekim 1999'da 6 katına çıkarken, 2006 yılında Ekim 1994'e göre 2 kat artmıştır. Yine aynı

durum, 6–14 yaş grubunda yer alan erkeklerde de görülmüştür. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocukların sayısında yıllara göre önemli derecede düşüşler görülmüştür. Neredeyse bu

düşüşler 2006 yılında Ekim 1994'e göre 4.5 katına yaklaşmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Yaş grubu, cinsiyet ve işteki duruma göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar (000)												
Yaş grubu ve cinsiyet	İşteki durum											
	Toplam			Ücretli veya yevmiyeli			Kendi hesabına veya işveren			Ücretsiz aile işçisi		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)
TÜRKİYE												
Toplam												
Toplam	2 270	1 630	959	648	617	513	52	28	26	1 570	985	420
6-14	959	609	320	192	157	109	13	17	7	754	435	204
15-17	1 311	1 021	638	456	460	404	39	11	19	816	550	215
Erkek												
Toplam	1 372	953	632	502	429	350	40	27	20	830	497	262
6-14	567	339	207	142	102	70	13	17	5	412	220	132
15-17	806	614	425	360	328	280	27	9	15	419	277	130
Kadın												
Toplam	897	675	326	145	186	163	12	2	6	740	487	157
6-14	390	269	113	48	54	39	0	0	2	342	215	72
15-17	507	407	213	97	132	124	12	2	4	398	273	85
KENT												
Toplam												
Toplam	611	479	457	442	410	355	34	21	16	135	48	86
6-14	186	109	116	128	87	67	12	12	5	46	10	44
15-17	425	368	341	314	321	288	22	9	11	89	38	42
Erkek												
Toplam	478	361	337	346	300	251	27	19	13	105	42	73
6-14	141	81	85	95	62	47	12	12	3	34	7	35
15-17	338	280	252	251	239	204	16	7	10	71	34	38
Kadın												
Toplam	131	116	120	95	107	104	6	2	3	30	7	13
6-14	44	28	31	33	25	20	0	0	2	11	3	9
15-17	87	88	88	63	82	83	6	2	1	18	4	4
KIR												
Toplam												
Toplam	1 660	1 151	502	206	207	158	18	8	10	1 436	936	334
6-14	772	500	204	63	70	42	1	6	2	708	424	160
15-17	886	653	297	142	139	116	17	2	8	727	512	173
Erkek												
Toplam	894	593	295	156	129	99	13	8	7	725	456	189
6-14	425	259	123	47	40	23	1	6	2	377	213	98
15-17	467	334	172	108	89	75	11	2	5	348	243	92
Kadın												
Toplam	765	560	206	50	79	59	5	0	3	710	481	144
6-14	346	241	82	15	29	19	0	0	0	351	212	63
15-17	419	318	125	35	49	41	5	0	3	379	269	81

Kaynak: TÜİK, 2012

Yaş grubu, cinsiyet ve işteki duruma göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar Türkiye, kent ve kır ayrımında incelenmiştir. Ekonomik faaliyet kolunda çalışan çocuklar tarım, sanayi, ticaret ve hizmet kategorilerinde incelenmiştir. Türkiye'de ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994'de 2.269.000 kişi iken, 2006 yılında 958.000 kişiye gerilemiş olup,

2.5 katına yaklaşan azalma görülmüştür. Ekonomik faaliyet kollarından tarım sektöründe 4 katına yaklaşan düşüş mevcuttur. Sanayi sektöründe çalışan çocukların tüm yaş gruplarına göre dağılımı azalan bir eğilim göstermekte olup, bazı yaş gruplarında 2 katına varan azalma görülmüştür. Ticaret sektöründe çalışan

çocukların sayısında 15-17 yaş grubunda yer alan erkekler hariç diğer tüm gruplarda bir artış trendi gözlenmiştir. Hizmet sektöründe çalışan çocukların sayısında ise, tüm gruplarda bir azalma görülmüştür (Tablo 8).

Kentsel yerlerde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994'de 610.000 kişi iken, 2006 yılında 456.000 kişiye gerilemiştir. Ancak, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı 15-17 yaş grubunda yer alan kadınlar hariç diğer tüm yaş gruplarında azalış görülmüştür. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan çocukların sayısında tüm gruplarda bir azalış trendi mevcuttur. Ticaret sektöründe çalışan erkeklerde toplam, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında bir azalma görülürken, diğer tüm gruplarda bir artış görülmüştür (Tablo 8).

Kırsal yerlerde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı Ekim 1994'de 1.659.000 kişi iken, 2006 yılında 500.000 kişiye düşerken olup, 3.5 katına yaklaşan oranlarda düşüş gözlenmiştir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan çocukların sayısında tüm gruplarda bir azalış trendi mevcuttur. Ticaret sektöründe çalışan çocukların sayısında tüm gruplarda bir artış trendi görülmüştür (Tablo 8)

Bu çalışmada, Ekim 1994, Ekim 1999 ve 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu'nun yapmış olduğu çocuk işgücü anketi sonuçlarından yararlanılarak çocuk işçiliğinin potansiyeli incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, kurumsal olmayan nüfus 6-17 ve 6-14 yaş gruplarında artış gösterirken 15-17 yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam oranlarında, 6-17 ve 6-14 yaş gruplarında yaklaşık 3 kat azalma görülmüş olmasına rağmen, 15-17 yaş grubunda yaklaşık 2 kat oranında azalma görülmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-14 yaş grubunda Ekim 1994'de kadınlarda 2.844.000 kişiden 3.671.000 kişiye çıkarken, istihdam oranları %1.5'den %0.8'e

düşmüştür. Kurumsal olmayan nüfus 6-17, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında artış göstermiştir. İstihdam oranlarında ise, 6-17, 6-14 ve 15-17 yaş gruplarında yaklaşık 2 kat azalma görülmüştür.

Genel olarak, 6-14 yaş grubunda Türkiye ve kent bazında çocuk sayısında artış mevcutken, kır bazında azalış söz konusu olmuştur. 15-17 yaş grubunda çocuk sayısında Türkiye ve kır ayrımında düşüş gözlenirken, kent bazında artış gözlenmiştir. Tüm yaş gruplarında istihdam edilen çocuk sayısında düşüş mevcutken, ev işlerinde çalışan çocuk sayısında yükseliş mevcuttur. Çalışmayan çocukların sayısında tüm yaş gruplarında azalış söz konusu olmuştur. Türkiye'de okula devam etmeyen çocukların sayısı tüm yaş gruplarında azalış göstermiştir. İstihdam edilen çocuklarda genel olarak bir azalış söz konusu olmuştur. Ancak, ev işlerinde çalışan çocukların sayısında toplamda 6-14 yaş grubunda, kadınlarda toplam ve 6-14 yaş grubunda azalış mevcut iken diğer tüm gruplarda artış mevcuttur.

Ekonomik faaliyet kolunda çalışan çocuklar tarım, sanayi, ticaret ve hizmet kategorilerinde incelenmiştir. Ekonomik faaliyet kollarından tarım sektöründe 4 katına yaklaşan düşüş mevcuttur. Sanayi sektöründe çalışan çocukların tüm yaş gruplarına göre dağılımı azalan bir eğilim göstermekte olup, bazı yaş gruplarında 2 katına varan azalma görülmüştür. Ticaret sektöründe çalışan çocukların sayısında 15-17 yaş grubunda yer alan erkekler hariç diğer tüm gruplarda bir artış trendi gözlenmiştir. Hizmet sektöründe çalışan çocukların sayısında ise, tüm gruplarda bir azalma görülmüştür.

Tablo 8. Yaş grubu, cinsiyet ve sektöre göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar (000)

Yaş grubu ve cinsiyet	Ekonomik faaliyet kolu														
	Toplam			Tarım			Sanayi			Ticaret			Hizmet		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim - Kasım - Aralık)
TÜRKİYE															
Total	2 269	1 630	958	1 510	990	392	385	322	271	180	159	205	195	159	89
6-															
14	958	609	318	730	461	182	106	70	50	50	31	65	71	47	21
15-															
17	1 311	1 021	639	779	529	210	279	252	221	130	128	140	123	112	68
Erkek															
Total	1 372	954	631	762	460	203	276	239	186	168	125	175	166	130	67
6-															
14	567	340	206	388	226	102	70	50	31	46	27	55	65	37	18
15-															
17	805	615	425	374	235	101	206	189	155	123	98	120	101	99	49
Kadın															
Total	897	675	326	748	529	189	109	83	85	11	34	30	29	29	22
6-															
14	391	269	112	343	235	80	37	20	19	4	4	10	7	10	3
15-															
17	507	406	214	405	294	109	73	63	66	7	30	20	22	19	19
KENT															
Total	610	478	456	54	23	32	275	226	212	147	117	151	134	112	61
6-															
14	186	110	116	22	9	18	74	51	42	41	21	43	48	29	13
15-															
17	425	369	340	32	14	14	201	175	170	106	97	108	86	83	48
Erkek															
Total	478	362	336	28	13	14	199	166	146	137	92	129	114	91	47
6-															
14	141	81	85	12	5	11	49	35	27	38	19	36	43	22	11
15-															
17	337	281	251	17	8	3	150	131	119	99	73	93	71	69	36
Kadın															
Total	132	117	122	25	10	18	76	60	67	10	25	22	21	22	15
6-															
14	44	29	31	10	5	7	26	15	15	3	2	7	5	7	2
15-															
17	87	88	91	15	5	11	50	44	52	7	24	15	15	15	13
KIR															
Total	1 659	1 152	500	1 456	967	361	110	96	80	32	42	54	60	47	25
6-															
14	772	499	203	708	452	165	32	19	8	9	10	23	23	18	7
15-															
17	887	651	297	748	515	196	78	77	52	23	31	31	37	28	18
Erkek															
Total	894	592	295	733	448	189	77	73	41	31	32	46	52	39	19
6-															
14	426	258	120	376	221	91	21	15	4	8	7	19	22	15	6
15-															
17	467	334	175	358	227	98	56	58	37	23	25	27	31	24	13
Kadın															
Total	766	559	206	723	519	172	34	24	19	1	9	9	8	7	6
6-															
14	346	241	82	333	231	74	11	4	4	1	3	3	1	3	1
15-															
17	419	318	124	390	289	98	23	19	15	0	6	6	6	4	5

Kaynak: TÜİK, 2012

SONUÇ

Çalışan ya da çalışmak zorunda bırakılan çocuklar gerçek hayatta çeşitli risklere ve baskılara maruz bırakılmaktadır. Çok küçük yaşlarda çalışma hayatına katılan çocuklar, mevcut tehlikelerden kendilerini yeterince koruma yetisine sahip değildir. Bu bağlamda,

daha sonraki hayatında rahat ve huzurlu bir hayat sürebilmek için alacağı temel eğitim ve öğretimden yoksun kalmaktadır.

Çocuklar doğası gereği, oynamaya, koşmaya, arkadaşları ile çeşitli faaliyetlere katılma eğilimi gösterirler. Ancak, iş hayatının içerisinde olan çocuklar ne yazık ki çocukluk

aktivitelerini yerine getirecek kadar boş zamanları olmamaktadır. Uzun çalışma süresine maruz bırakılmış ve vücudunun kapasitesi üzerinde çalışmış ya da çalıştırılmış olan bu çocuklar, hayatın tüm yüklerini omuzları üzerinde taşımaktadır. Bu noktada, çocukluğunu yaşayamadan bu süreci tamamlamak zorunda kalmıştır. Gelecekteki sağlıklı nesillerin yetişmesi için özellikle erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklara yönelik gerekli gözlemler ve iyileştirmeler yapmak doğru olacaktır.

Çocuk işçiliği Türkiye'nin çözüm bulması gereken önemli sorunlarından biridir. Çocuk işçiliği çocukların hem okul hayatını hem de sosyal yönden gelişimini olumsuz etkilemektedir. Çocukların çalışma yaşamında var olmasının en temel nedenlerinden biri yoksulluktur. Aileler gelir düzeyleri düşük olduğu için çocuğun kazandığı paraya ihtiyaç duymaktadır. Göç, bozuk gelir dağılımı, yetersiz eğitim, eğitimde fırsat eşitsizliği, nüfus artışı, işsizlik, yetişkinlerin işsizliği, mevzuatın eksikliği ve etkin uygulanamaması, işverenlerin çocuk işgücü talebi, ücretsiz aile işçiliği ve tarımda istihdam çocuk işçiliğinin nedenleri arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Altan, Ömer Zühtü (2000) **Sosyal Politika**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ders Kitapları Yayın No:8.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2005) *Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı – İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Uluslararası Çalışma Örgütü Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı, Ankara.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2006) *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi*, Ankara, 7.
- Çöpoğlu, Mustafa (2001) **Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği**. İstanbul: Tek Gıda-İş Sendikası Genel Merkezi Eğitim Yayınları, 11.
- Dayıoğlu, Meltem (2005) *Patterns of Chance in Child Labour in Schooling in Turkey: The Impact of Compulsory Schooling*, **Oxford Development Studies**, 33:2, 195-210.
- Fidan, Fatma (2004) *Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış*, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4:1, 30-49.
- Guarcello, Loranzo; Fabrizia, Mealli ve Furio, Camillo Rosati (2010), *Household vulnerability and child labor: the effect of shocks, credit rationing, and insurance*, **Journal of Population Economics**, 23, 169-198.
- Gülçubuk, Bülent (2012) *Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**.
- Hazan, Moshe ve Binyamin, Berdugo (2002) *Child Labour, Fertility and Economic Growth*, **The Economic Journal**, 112:482, 810-828.
- International Labour Organization (ILO) [<http://www.ilo.org/ipecc/programme/lang--en/index.htm>], (24.09.2012).
- İlik, Bülent ve Zeynep, Türkmen (1994) **Çocuk İşçiliğinin Temel Nedenlerinden Birisi Olan İç Göç Araştırma Projesi Dokümanı**. Ankara: ILO Yayınları.
- İş Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu (Madde 71).
- Kavi, Ersin (2006) *Çocuk İstihdamı Açısından Sosyal Sorumluluk Standardı*, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 51.
- Marshall, Alfred (1920) **Principles of Economics**. 8th Edition, London: Macmillan.
- Marx, Karl (1867) **Capital: A Critique of Political Economy**, (Almancadan Çeviren: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), Yordam Kitap.
- Psacharopoulos, George (1997) *Child Labor versus Educational Attainment Some evidence from Latin America*, **Journal of Population Economics**, 10, 377-386.
- Rodgers, Gerry ve Standing, Guy (1981) *Child Work Poverty and Underdevelopment*, **International Labour Office**, Geneva Switzerland.
- Tekin, Ercan (2010) *Çocuk İşçiliği*, [http://www.ercantekin.com/calismalar_cocuk_isciligi.asp], (22.09.2012).
- TİSK, (2010) *Çocuk İşçiliği Konusunda Görüş ve Öneriler*, [<http://www.tisk.org.tr/ipecc.asp?id=508>], (23.09.2012).
- UNICEF, (2006) **Dünya Çocuklarının Durumu 2006**. Ankara: UNICEF Yayını.
- TÜİK, (2012) [http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=26], (01.10.2012).